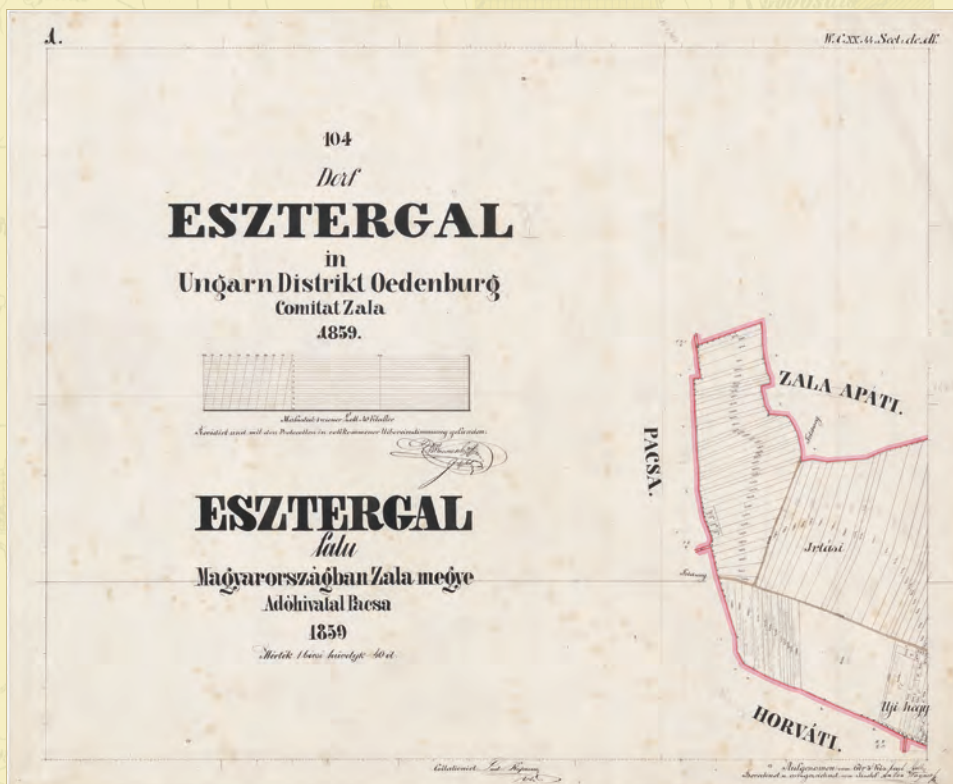

CATASTRUM

ÉVNEGYEDES KATASZTERTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

- Török Enikő: A soproni ideiglenes kataszteri térképtár, 1857–1860
- Reisz T. Csaba: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Címtárak, hivatalos közlönyök, adatbázisok
- Suba János: Az Állami Földmérés szerepe a trianoni határok kijelölésében, kitűzésében. A magyar–jugoszláv határszakasz
- Szentpéteri József: Történelmi idők lenyomata: a tépei avar fejedelmi kincs
- Iván Gyula: Kataszterizáljuk a világot! A modern kataszter gazdasági jelentősége
- OTKA-pályázatok

■ ■ ■ ÖTÖS AZ ÉVFOLYAM!

A *Catastrum* irigylésre méltó helyzetben kezdheti az ötödik évfolyamot, mert a Nemzeti Kataszteri Program Nonprofit Kht. a 2017. évi számok ismeretében ebben az évben is biztosítja a megjelenés valamennyi költségét.

Folyóiratunk a korábbi években megszokott tematikai sokszínűsége törekedve folytatja az immár több mint 150 éves magyar kataszteri felmérésnek és előzményeinek a vizsgálatát, a tevékenység és az intézményi háttér történetének feltárását. Szervezet és annak tagjai, alapfeladatok és a szaktudást elismerő rendkívüli megbízások, tegnap, ma és holnap – van még téma bőven, amely lapunk hasábjaira kívánczik.

A *Catastrum* nagyra vágyó célt tűzött maga elé, mert a magyar katasztertörténeti irodalom egyik alapfolyóiratává szeretne válni, és ezt csak egy módon teheti, ha a szakmai publikációknak helyet adva, kiszámítható feltételekkel jelenik meg. Erre most is meglesz az esély.

■ ■ ■ TARTALOM

■ Török Enikő: A soproni ideiglenes kataszteri térképtár, 1857–1860	3
■ Reisz T. Csaba: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Címtárak, hivatalos közlönyök, adatbázisok.....	15
■ Suba János: Az Állami Földmérés szerepe a trianoni határok kijelölésében, kitűzésében. A magyar–jugoszláv határszakasz	26
■ Szentpéteri József: Történelmi idők lenyomata: a tépei avar fejedelmi kincs	41
■ Iván Gyula: Kataszterizáljuk a világot! A modern kataszter gazdasági jelentősége	53
■ OTKA-pályázatok – A magyarországi hódoltság és hódoltsági peremvidék kataszteri iratainak (tapu defter) feldolgozása (OTKA K 108919). Szakmai beszámoló a negyedik évről (2017)	59

CATASTRUM ■ Évnegyedes katasztertörténeti folyóirat ■ V. évfolyam, 1. szám

A borítón: *Esztergály térképének első szelvénye, felmérte Karl Rolke 1859-ben (MNL OL, S 78 - 307. téka - Esztergály -2.), l. ehhez Török Enikő cikkét.*

Alapítva: 2013 ■ Megjelenés gyakorisága: negyedévente ■ Alapító: Magyar Nemzeti Levéltár (MNL)

■ Kiadó: Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft. (HOI) ■ Címe: 1223 Budapest Park u. 2. (info@agrarlapok.hu)

■ Felelős kiadó: Bárányné Erdei Rita ügyvezető ■ Telefon: (06 1) 362-8100, honlap: www.agrarlapok.hu

Szerkesztőbizottság:

Dr. Béres András (HOI), dr. Szinay Attila (Földművelésügyi Minisztérium), dr. Váczy Attila (Nemzeti Kataszteri Program Nonprofit Kht.), Varga Felicián (Budapest Főváros Kormányhivatala, Földmérési, Távérzékelési és Földhivatali Főosztály).

Szerkesztőség:

Címe: 1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4. ■ E-mail: info@catastrum.hu ■ Honlap: www.catastrum.hu

■ www.facebook.com/catastrum

Főszerkesztő: Reisz T. Csaba (MNL) ■ Felelős szerkesztő: dr. Török Enikő (MNL) ■ Szerkesztők: dr. Pásztai László (Országos Széchényi Könyvtár), Varga Felicián (BFKH FTFF) ■ Olvasószerkesztő: Reményi József Tamás.

■ Kézirat-előkészítés: Dávid Ildikó

A szerkesztőség kéziratokat nem őriz meg és nem küld vissza.

A nyomdai munkálatokat végezte: HunPress Nyomda – ADU-PRESS Kft. 1139 Budapest, Fáy u. 5.

Előfizetés: a kiadónál ■ Előfizetés egy évre 2800 Ft, számonként 750 Ft.

Támogató: Földművelésügyi Minisztérium, Nemzeti Kataszteri Program Nonprofit Kft.

ISSN 2064-5805

SUMMARY

TÖRÖK Enikő: The Temporary Cadastral Map Archive of Sopron, 1857–1860

torok.eniko@mnl.gov.hu

The cadastral map archive of Sopron was founded in 1857 to keep, and copy the survey work segments, and to prepare the maps for lithography. The map archive was temporarily placed in the building of the 1st Survey Office, which rented a house from Károly Tibolth. Karl Rolke, 3rd grade engineer was appointed as the manager of the map archive, however he did not get the title of map archivist. The position of map archivist was advertised, and Anton Buttula, survey inspector managing the technical activities of the provisory in the Sopron tax district, got the position in 1858. The problem of the permanent place of the map archive was solved in 1860, at least for 10-15 years; the halls of the archive were created in the first floor of the former tax office.

REISZ T. Csaba: The Sources of Cadastral History Prosopography. Directories, official periodicals, databases

reisz.t.csaba@mnl.gov.hu

Several bibliographic and archival sources provide data for the preparation of biographies and career histories of people working in the cadastral survey. Significant help is provided by directories of names and addresses, the general and official, professional periodicals, as well as the online data bases, which often included the above listed sources, in the reconstruction of the career path.

SUBA János: The Role of the State Land-survey in the Definition of the Trianon Borders. The Hungarian-Yugoslavian Border Sequence

suba.janos@mail.militaria.hu

The definition, and mapping of the Trianon border line, as well as the documents were prepared by the International Border Committees between 1921 and 1925. The countries concerned had to supply the engineers and the cartographers. The Hungarian government appointed the cadastral engineers of the State Land-survey (Cadastral Survey) to participate in the work, because only the civic land survey had official organisation before 1918. The chosen cadastral engineers entered the technical department of the border defining committee from the different land survey directorates. The triangulator engineers were provided by the Triangulation Office.

SZENTPÉTERI József: Footprints of Historic Times; the Treasure of an Avar Leader at Tépe

szentpeteri.jozsef@btk.mta.hu

Golden and silver objects were found in the vicinity of Tépe, situated in County Hajdú-Bihar (former County Bihar), at the end of 1911. The man and his two sons who found the treasure kept their luck a secret, and the majority of the objects were most probably melted down. Nevertheless, some pieces were noticed by museum experts; the impressive finds, which had been prepared in the Byzantine imperial court and originate most likely from the Avar Khagan's treasury from the middle or second half of the 7th century AD, are now part of the collection of the Hungarian National Museum. The study aimed at establishing the location of the finds and reconstructing the circumstances of the finding uses mainly cartographic sources (military surveys, cadastral data and hand-written maps) as well as contemporary, authentic meteorological data.

IVÁN Gyula: Let Us Cadastre the World! – Importance of modern cadastre in economy

ivan.gyula@bfkh.gov.hu

The paper deals with the importance of cadastre in economy. Registry of Land related rights, restrictions and responsibilities, together with the location and size of land give the foundation of the modern cadastral systems. These pieces of information compose the base infrastructure of national economies. The role of cadastre in the relation between human and land has been analyzed and found, that the cadastre is the basic system, which provides the functioning of assets of people as capital, facilitating the economic, social and environment development. The example of South Korea has been showed as the key-role of cadastre in the foundation of development of a country, and the enhancement of national economy by modern cadastral tools.

SZENTPÉTERI JÓZSEF

Történelmi idők lenyomata: a tépei avar fejedelmi kincs

Az egykori Bihar vármegye (ma Hajdú-Bihar megye) derecskei járásához tartozó Tépe nagyközség határában, a települést körbefolyó Kálló-ér partján 1911. december 19-én mesés kincset találtak. A telektulajdonos, Ujvári Gábor helyi gazda és két nagykorú fia az ölükbe hullott szerencsét titokban tartották. Az értékes tárgyakon egymás között megosztottak, és ha az osztzkodás úgy kívánta, a leletek feldarabolásától sem riadtak vissza. A régiségek többségét

■ A tépei kincs előkerülésének helyszíne a 2015. augusztus 31-én tartott terepszemle idején (A szerző felvétele)

rövid úton értékesítették, feltehetően orgazdák útján, akik minden bizonnyal beolvasztották a nemesfémeket. Csak a szerencsés véletlennek és talán a karácsonyi ünnepek közelségének volt köszönhető, hogy néhány darab mégiscsak a muzeológusok látókörébe került, amikor a családfe az arany- és ezüsthalmik maradék részét megpróbálta eladni a falujához legközelebb eső nagyváros, Debrecen közismert óra- és ékszerboltjában. Az így ránk maradt leleteket hosszas huzavona után Budapestre szállították, az országos gyűjtőkörrel rendelkező Magyar Nemzeti Múzeum Népvándorlás Kori Gyűjteményét gazdagítva.¹

Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy az egyetemes kutatástörténeti viszonylatban is ki-

emelkedő jelentőségű leletek értékeléséhez, a régészeti lelőhely és lelőkörmények rekonstrukciójához milyen történeti források állnak rendelkezésünkre. A tárgyi emlékek felsorolása után a kartográfiai iratok – katonai felmérések, kataszteri összeírások és kézíratos térképek – elemzésével a lelőhely pontos helyszínének meghatározási folyamatát mutatom be, majd a kincs előkerülési körülményeiről a falusi legendáriumban szájhagyomány útján megőrződött különféle állításokat próbálom a korabeli meteorológiai adatok segítségével mérlegelni. Végezetül a lelőhely fémkeresős hitelesítésének folyamatát ismertetem, amelynek során – minden igyekezetünk ellenére – további, az egykori kincshez tartozó fémleletre már nem bukkantunk.

1 A tépei kincs kutatástörténetével foglalkozó legfontosabb munkák további régészeti szakirodalommal: SUPKA GÉZA: A tépei népvándorláskori leletről. Ein Schatzfund der Völkerwanderungsperiode aus Tépe (Comitat Bihar). *Archeológiai Értesítő*, 33. (1913) 395–408., 470–471. (= SUPKA, 1913); LÁSZLÓ GYULA: A tépei lelet. Kiegészítő adatok Supka Géza, *Arch. Ért.* 1913. 395–408. 1. leletközléséhez. La trouvaille de Tépe. Quelques additions à l'étude de Géza Supka, *Arch. Ért.* 1913, p. 395–408. *Archeológiai Értesítő*, III/1. (1940) 77–83., 83–90. (= LÁSZLÓ, 1940); GARAM ÉVA: *Katalog der awarenzeitlichen Goldgegenstände und der Fundstücke aus den Fürstengräbern im Ungarischen Nationalmuseum*. Bp., 1993. (Catalogi Musei Nationalis Hungarici. Seria Archaeologica, I.) (= GARAM, 1993); GARAM ÉVA: A Népvándorlás Kori Gyűjtemény. A 200 éves Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményei. SZERK.: PINTÉR JÁNOS. Bp., 2002. 71–91.; SZENTHE GERGELY: Az avar kor. A Kárpát-medence ősi kincsei. A kőkortól a honfoglalásig. Főszerk.: VÁGÓ ÁDÁM. Bp., 2015. 432–481. (= SZENTHE, 2015)

Információk a találás előtti és utáni napokról

A faluban végzett célzatos interjúzások, valamint a Tépéről gyermekként elszármazott és nyugdíjas éveit Budapesten töltő Karalyos-Szenási Gyula hathatós segítségével (családfa-rekonstrukciók alapján folytatott) célzott családi levelezések alapján egyértelműen bizonyosodott, hogy a kincset nem egyedül a telektulajdonos, id. Ujvári Gábor (Debrecen, ? – Tépe, 1933 körül) találta, legalábbis az örömhírt megoszthatta egyik fiával, ifj. Ujvári Gáborral (Tépe, 1889. december 31. – 1939/1940 körül) és felesége előző házasságából származó nevelt fiával, Szöllősi Lajossal (Tépe, 1881. szeptember 8. – 1935?). Ezt követően a kincset háromfelé osztották.²

Úgy tűnik – és ez nem szokatlan eljárás a kincsek történetében –, hogy a tépei leletek nagyobbik része már azelőtt kikerülhetett az avatatlan szemek és ezáltal a tudományos érdeklődés látóköréből, mielőtt a telek birtokosa, idősebb Ujvári Gábor 1911. december 24-én, a karácsonyt megelőző vasárnap megjelent a fent említett debreceni órás-ékszerész üzlet-helyiségben, hogy különféle aranyholmikat ajánljon megvételre. Annak oka, hogy a cívis várost választotta utazásának céljául, többféle lehetett. Nem kétséges, az eredeti célja az volt, hogy az osztozkodás során az ő kezére jutott harmadrészt vagy annak a még meglevő maradvékát, a minden bizonnyal izgatott alkudozásokkal teli napok után (feltehetően a bihari közigazgatási-kereskedelmi központ, Nagyváradi feketepiacán még be nem olvasztott kincs utolsó darabjait) rövid úton – még az ünnepek előtt – készpénzre váltsa. A vásárolni szándékozó tépeiek számára akkortájt ugyanis a falutól mintegy 40 kilométerre levő Bihar vármegyei központ, Nagyváradi volt a szokásos utazási célpont; ehelyett Ujvári gazda ez alkalommal a lakóhelyétől csupán fele távolságra eső Debrecenre, a Biharral szomszédos Hajdú

vármegye központját, egyszersmind saját szülővárosát választotta a könnyűnek ígérkező üzlet tervezett helyszínéül.

Az órás-ékszerész üzlet tulajdonosa, aki a Városi Múzeum önzetlen támogatója és egyszersmind az igazgatója volt ebben az időszakban, sajnálatos módon épp nem tartózkodott a boltban. Löfkovits Artúr távollétében a személyzet érdeklődését viszont nem keltették föl a karácsony előtti forgatagban megvételre kínált, számukra bizonytalan eredetűnek látszó tárgyak – így azok megszerzésétől egyszer és mindenkorra elestek. De nem csak ők, az egész város: 1912 első felében ugyanis e tárgyak megszerzéséért kimerítő tárgyalásokat folytatott egymással a cívis település nem sokkal korábban alapított városi múzeuma és az akkor már több mint egy évszázados múlttal rendelkező országos intézmény, a Magyar Nemzeti Múzeum.

A leletegyüttes összetétele

Aranyozott ezüst tál

Ezüstből öntött tál egyharmad része, előlapja részben aranyozott, hátlapján a bizánci császári központi műhelyek és hivatalok pecsétjeivel. A tálalótál készítési helyének, műhelyének és időpontjának meghatározása elsősorban az ellenőrző pecsétek, az ezüst finomságát hitelesítő öt pecsétlenyomat alapján történt: ezek szerint a Kr. u. 547–556 közötti időszakra, I. Iustinianus császár uralkodásának idejére keltezhető. A tál késő római és kora bizánci motívumkincsét bőségszaru, palmettás növényi ornamentika, hullámvonal, gyöngysor és delfinabrázolások alkotják.³

Ezüst kehely és korsó

Domború kerek talpon álló kehely, félgömb alakú teste függőlegesen bordázott, felfelé szélesedő nyakát bordás szalagpánt zárja. A gyenge megtartású ezüstlemez-töredékekből első-

2 A bizánci tál ránk maradt töredéke valójában nem a kezdetektől a szakirodalomban szereplő egynegyed, hanem az eredeti edény megközelítőleg egyharmad része, amely megfelel a találók közötti osztozkodás arányának.

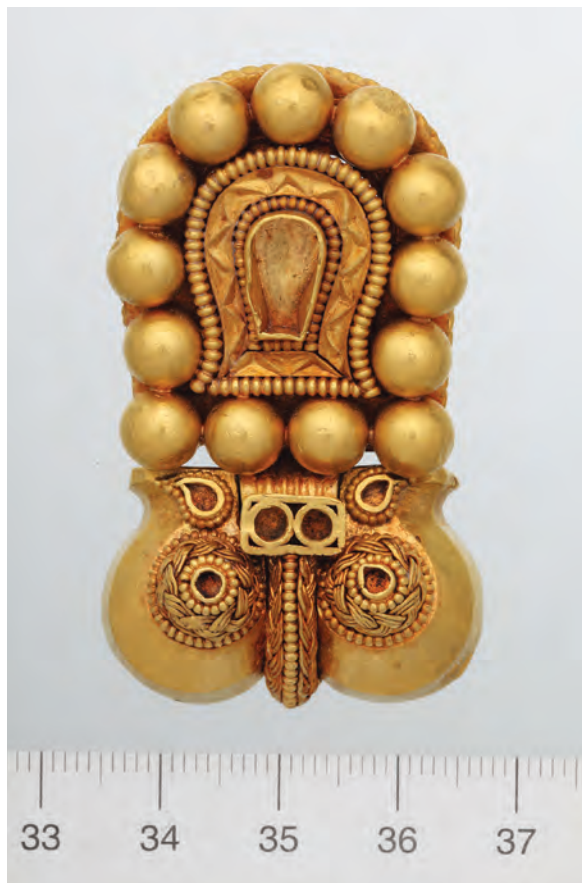
3 SUPKA, 1913. 395.; GARAM, 1993. 107. Taf. 94–97.; SZENTHE, 2015. 450–451., VIII. 46. kép. Ltsz. MNM 65/1912.1.; VIDA TIVADAR: *Késő antik fémedények a Kárpát-medencében. Gazdagság és hatalom a népvándorlás korában.* Bp., 2016. 55–58. (Hereditas Archaeologica Hungariae, 1.)

■ A tépei Görbekertben talált bizánci aranyozott ezüst tálalótál egyharmadnyi része. (Dabasi András felvétele, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest = MNM)

■ A tépei ezüst talpas pohár rekonstrukciója (Kardos Judit felvétele, MNM)

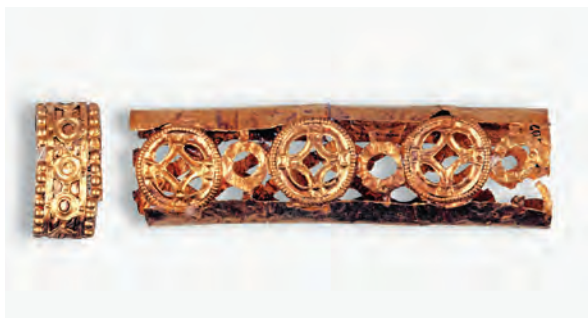
■ A tépei arany álcsat (Dabasi András felvétele, MNM)

ként László Gyula elméletileg állította helyre a bordás testű talpas poharat, majd az általa készített rajz alapján az eredeti töredékek egy részének felhasználásával restaurátor készítette el a ma is látható kehelyrekonstrukciót.⁴

A Magyar Nemzeti Múzeum Népvándorlás Kori Gyűjteményében az 1912. évi leltározás időpontját mutató papírdobozban őrzik a tépei leleteknek azokat az apró darabkáit, amelyeket a talpas pohár rekonstrukciójához nem használtak föl. Először Garam Éva ismerte fel, hogy e töredékek között található legalább egy, nem a talpas kehelyhez tartozó lemez, amelynek egyik szélén fél centiméter hosszú egyenes perem látható. Ez a kissé domború lemez, amelynek vastagsága is eltér a kehely anyagától, minden valószínűség szerint egy korsó töredéke lehetett.⁵

4 SUPKA, 1913. 395.; LÁSZLÓ, 1940. 77–78., 84–85. 1. kép, XIX. t. 1.; GARAM, 1993. 107., Taf. 93.1.; Ltsz. MNM 65/1912.2–3.

5 GARAM, 1993. 107., Taf. 93.2.

■ A tépei lelet arany szerelvényei: kardmarkolatpánt (balra) és kés- vagy törtpánt (jobbra) (Dabasi András felvétele, MNM)

Arany álcsatos övveret

Több öntött darabból összeforrasztott, vésett, filigránnal, gyöngydróttal és granulációval díszített, golyóssal keretezett álcsat, amelynek pajzs alakú foglalatából hiányzik az egykori kőberakás.⁶

Arany szerelvények

Összelapított gyűrű formájú kardmarkolat szorítópántja aranyból; a fonatos és áttört dí-

szítésű lemez áttöréseiben egykor színes üvegberakások nyomai látszottak.⁷

Vékony arany lemezből trébelt és kivágott tok, előoldalán három, kerek gyöngysorpermű rozetta, közepén rombusz alakú díszítéssel; hátoldalán hálós minta. Az ötvös bizánci aranylemezt használt készítéséhez. A mérete alapján kés vagy tör hüvelyveret lehetett.⁸

A lelőhely azonosítása kartográfiai források felhasználásával

A kincs felfedezése után több mint egy fél évszázadig furcsamód alig érdeklődtek a kutatók a találás helyszíne iránt, jóllehet maga a leletegyüttes hallatlan hírnévre tett szert szakmai körökben: az Avar Kaganátus (567–828/895) egyik legfontosabb tárgyi emlékeként tartják számon a régészek. Az egyes leleteket külön-külön is részletesen elemezték tudományos tanulmányokban, és a leletegyüttes a

■ A Tépe körül kanyargó Kálló (Kalo) vize az első katonai felmérés (1763–1787) térképrészletén (Az első katonai felmérés. A Magyar Királyság teljes területe 965 nagyfelbontású színes térképszelvényen 1782–1785. Bp., 2004. 1 DVD-ROM)

6 SUPKA, 1913. 395–396.; GARAM, 1993. 107., Taf. 92.1.; SZENTHE, 2015. 450–451., VIII. 46. kép. Ltsz. MNM 65/1912.4.

7 SUPKA, 1913. 396.; GARAM, 1993. 107., Taf. 92.2.; SZENTHE, 2015. 450–451., VIII. 46. kép. Ltsz. MNM 65/1912.6.

8 SUPKA, 1913. 396.; GARAM, 1993. 107., Taf. 92.3. Ltsz. MNM 65/1912.5.

■ Tép és környéke a Kalló-érrel a második katonai felmérés (1806–1869) térképrészletén (Königreich Ungarn. Die Zweite Militärische Aufnahme. The Second Military Survey. A második katonai felmérés, 1806–1869. Bp., 2006. 1 DVD-ROM)

■ A kép bal oldalán: a tépei határban újonnan parcellázott kertek a Kalló-ér partján a harmadik katonai felmérés (1869–1887) térképrészletén (Ungarn, Siebenbürgen, Kroatien-Slawonien. Die Dritte Militärische Aufnahme. The Third Military Survey. A harmadik katonai felmérés. 1869–1887. Bp., 2007. 2 DVD-ROM)

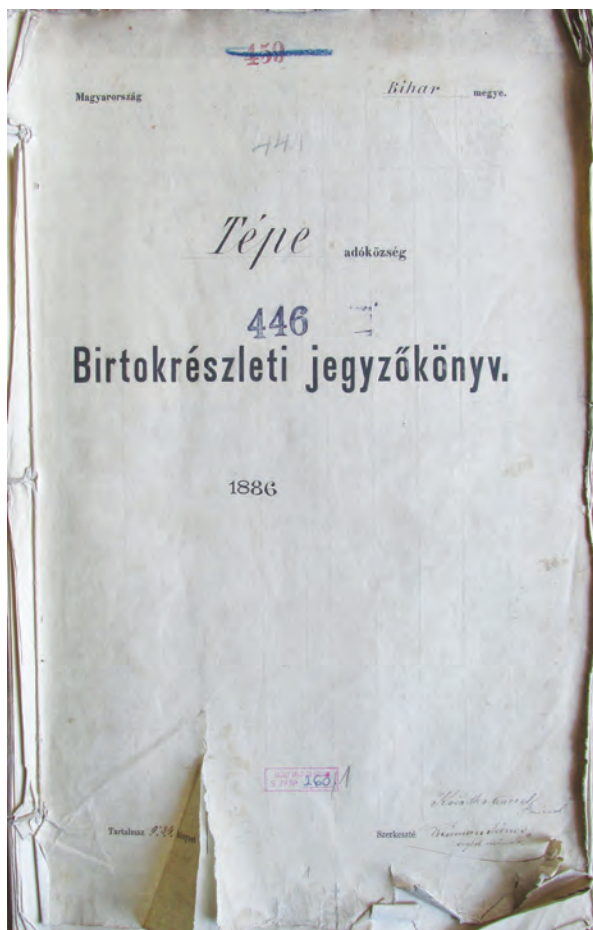
Kárpát-medencei népvándorlás-kor egyik jelképeként szerepel hazai és külföldi kiállításokon, a korszakkal foglalkozó szakmai és ismeretterjesztő kiadványokban.

Az 1954 és 1956 között a Hajdú-Bihar megyei Berettyó-völgy őskori településtörténetéből egyetemi szakdolgozatát író Makkay János kitartó nyomozásának köszönhetően került sor a fél évszázaddal korábban talált leletek helyszínének meghatározására. A nagy tiszteletnek örvendő Zoltai Lajos Déri Múzeumban őrzött kéziratos hagy-

tékából kiindulva, 1956-ban Tépén végzett vizsgálatai nyomán az akkor 23 éves fiatalember állapította meg a kincs előkerülési helyül szolgáló telek pontos helyrajzi számát, és 1961-ben hozta nyilvánosságra a találatulajdonos nevét.⁹

Ezekre az adatokra támaszkodva Erdélyi István, a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézetének munkatársa rövidesen helyszíni szemlét tartott (1962), majd hitelesítő ásatást vezetett immár a Görbekertben (1963). A kincshez tartozó további lelet-

9 MAKKAY JÁNOS: A tépei avar fejedelmi lelet előkerülésének körülményei. *Archaeológiai Értesítő*, 88. (1961) 278–279.

■ Tépe adóközség kataszteri telekkönyve. A Birtokrészleti jegyzőkönyv (1886) időrágta címlapja (MNL OL, S 79 No. 260/1.)

anyagot az alig egyhetes ásatás során ugyan nem talált, ám a helybeliektől fontos – bár hitelesen nem ellenőrizhető – információkat gyűjtött a leletegyüttes előkerülési körülményeiről és feltételezhető összetételéről.¹⁰ Ezek után ismét mintegy negyedévszázados csend következett a tépei kincs lelőhelye körüli nyomozásban.

1986 májusától 1987 őszéig tartott a kutatómunka következő fázisa, amikor a tépei születésű és onnan serdülőként elköltözött Karalyos-Szénási Gyula utóbb is szoros családi kapcsolatokkal rendelkező és mindenre érdeklődéssel tekintő amatőr helytörténész-ként segített kimozdítani a kinccsel kapcsolatos vizsgálódások kátyúba ragadt szekerét.¹¹

146	76		
147	77	Turuczka	Im
148	77	n.	a
149	78	Ujvári Gábor	
150	78	n.	a
151	79	Solymosi	Solymosi
		és birtoktárs	
		Szénási Dávid	

■ Ujvári Gábor mint Tépe belterületi háztulajdonos a Birtokrészleti jegyzőkönyvben (1886) (MNL OL, S 79 No. 260/1.)

Birtokrészleti jegyzőkönyv lapjának oldala	Sorrend	Dátum megjegyzés	Birtok- részlet száma	Ház száma	A földbirtokos	
					vezeték- és keresztnév	lakhelye
	1		2878	101	Tóth Lajos	székely
	2		2879	101	Tóth Judit	
	3		2880	101	Tóth Rozália	
	4		2881	51	Szénási Gyula	id.
	5		2882	52	Szénási Gyula	székely
	6		2883	101	Szénási Gyula	székely
	7		2884	55	Szénási Gyula	székely

■ Tóth Lajos helyi lakos örökösei (Tóth Judit és Tóth Rozália) mint a Tépe nagyközség Kálló-parti határrészében fekvő 2878–2880. számú birtokrészletek tulajdonosai (MNL OL, S 79 No. 260/1.)

Az ő kiterjedt rokonságával folytatott célirányos levelezése biztosította a továbblépés lehetőségét: 1987. augusztus 21-én Szentpéteri József próbálkozott a kincs találási körülményeire vonatkozó szóbeszédok helyszíni felderítésével: ekkor Pete Sándor és a szintén a találók távoli rokonságához tartozó Kiss Péterné sz. Csoma Margit által jutott értékes információkhoz.

A következő említésre méltó eset a Tépére másfél évtized után visszatérő Makkay János nevéhez fűződik; azonban 1987. október 26-i kiszállása Egyed Endre és Korondán Zoltán társaságában nem járt sikerrel. Ezután ismét

¹⁰ ERDÉLYI ISTVÁN: *Tépe-Görbékert (Hajdú-Bihar megye, derecskei járás)*. Bp., 1964. 65. (Régészeti Füzetek, 17.)

¹¹ KARALYOS-SZÉNÁSI GYULA: *Tépei krónika*. Tépe, 2000.

■ Tépe település belterülete és Kálló-parti külterületeinek egy része (1886). Tépe nagyközség felvételi előrajzai (MNL OL, S 79 No. 260/6.)

■ A Gőrbé szőlőskert telekkiosztása a Kálló partján (1886). Tépe nagyközség felvételi előrajzai (MNL OL S 79 No. 260/6.)

■ A Bihar vármegyei Tépe nagyközség kéziratos áttekintő térképe (1886, 1901) a palliumon (MNL OL, S 78 - 68. téka - Tépe - 1.)

■ Tépe község belterületét ábrázoló kataszteri térkép. Kőszatka Vencel 1886. évi felmérést, számításait és rajzait Lojkó János mérnök ellenőrizte, majd ezek alapján 1901-ben Kontsek Károly kataszteri mérnök helyszínelte, valamint Makay Győző kataszteri mérnök 1902-ben egybehasonlítja az eredeti felmérésekkel (MNL OL, S 78 - 68. téka - Tépe - 3.)

azóta megismert lelőköörülményeket mérlegelve azonban nem zárható ki, hogy már (jóval) korábban (akár az ősz folyamán, faültetés vagy fakivágás, esetleg – szintén csak szóbeszédben említett – szőlő alá forgatás alkalmával) napvilágra kerülhettek a leletek.

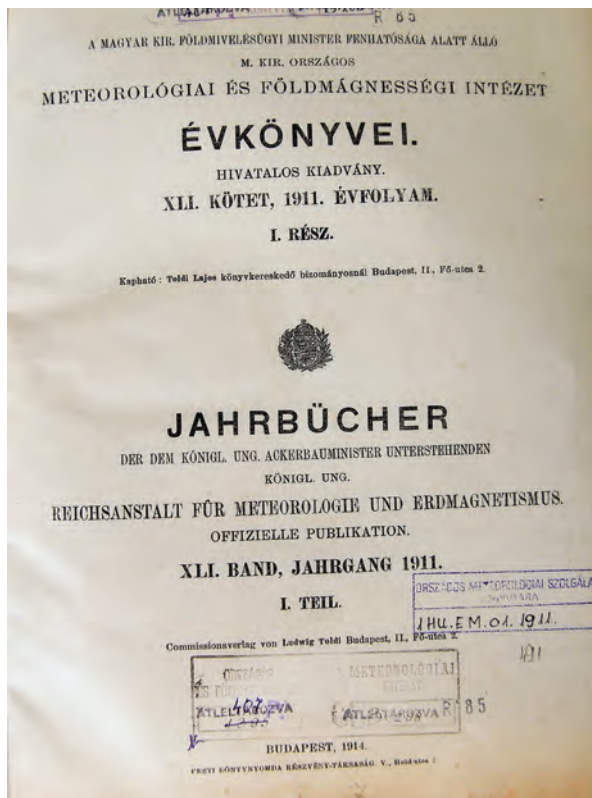
Ezeknek az állításoknak az igazságtartalmát mérlegelendő vizsgáljuk meg, milyen lehetett a 1911. decemberi időjárás Biharban – enyhe tél esetén ugyanis decemberben is lehetett akár szőlő alá forgatás, faültetés, nem is beszélve a fakivágásról.

Napi pontosságú adatokat őriz a debreceni és a nagyvárad meteorológiai állomás jelentéseiről az Országos Meteorológiai Szolgálat Könyvtára; amelynek adataiból egyértelműen kitűnik, hogy 1911 decembere átlagosan csapadékos volt, és az döntően eső formájában hullott.¹³ Az enyhe, fagymentes időjárás pedig bármilyen mezőgazdasági munkát lehetővé tett 1911. december közepén, így ez a megközelítés nem cáfolja a kincstalálás ismert kelte-

zését, és nem tette lehetetlenné a felmerült szőlőskerti munkák elvégzését az ominózus december 19-i napon.

Ami a gyanakvásunkat végül is nem oszlatja el véglegesen a visszaemlékezések megbízhatósága tekintetében, az egy apró momentum, amely bizonyos ellentmondásra hívja föl a figyelmet. A vágásnyomokból ítélve ugyanis az ezüst tálat többféle élszélességű vésővel darabolták föl. Ez az ötvöstechnikai megfigyelés cáfolhatatlan tény, és ez eleve megkérdőjelezi azokat a családi hagyományban fennmaradt magyarázatokat, miszerint a nagy fémedény egy gyü-

13 E helyen is megköszönöm Rác Lajosnak (Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar) és Puskás Mártának, az OMSZ könyvtárosának az adatok felderítésében nyújtott önzetlen segítségét.

- A M. Kir. Országos Országos Meteorológiai és Földmágnességi Intézet Évkönyvei, 41. (1911) I. rész. Bp., 1914. címlap (OMSZK)

Debrecen									
$\lambda = 21^\circ 38'$ $\varphi = 47^\circ 31'$ $H = 129$ M.									
Január...	7551	7614	9. 17.	7443	2.	14	12	14	05
Február...	597	678	15.	379	26.	60	10	45	38
Március...	591	689	10.	401	15.	13	9	6	45
Április...	479	624	22.	312	4.	56	14	78	9
Május...	471	543	9.	374	10.	147	21	145	10
Június...	591	570	2.	309	10.	109	21	8	104
Július...	518	379	4.	440	10. 17.	200	27	193	32
Augusztus...	486	343	25.	409	15.	180	26	192	21
Szeptember...	515	589	3.	412	10.	121	21	113	10
Október...	527	639	18.	412	26.	67	15	93	10
November...	570	628	28.	381	19.	45	11	65	71
Décember...	522	629	5.	404	22.	07	19	19	22
Év (Jahr)	7509	7608	11.	7281	19.	78	146	387	104

^{*)} Lambricht-féle hygrométer adatai. — Angaben eines Lambricht'schen Hygrometers.

Nagyvárad									
$\lambda = 21^\circ 57'$ $\varphi = 47^\circ 01'$ $H = 132$ M.									
Január...	7550	7610	9.	7441	2.	14	12	14	05
Február...	597	678	15.	379	26.	60	10	45	38
Március...	591	689	10.	401	15.	13	9	6	45
Április...	479	624	22.	312	4.	56	14	78	9
Május...	471	543	9.	374	10.	147	21	145	10
Június...	591	570	2.	309	10.	109	21	8	104
Július...	518	379	4.	440	10. 17.	200	27	193	32
Augusztus...	486	343	25.	409	15.	180	26	192	21
Szeptember...	515	589	3.	412	10.	121	21	113	10
Október...	527	639	18.	412	26.	67	15	93	10
November...	570	628	28.	381	19.	45	11	65	71
Décember...	522	629	5.	404	22.	07	19	19	22
Év (Jahr)	7509	7608	11.	7281	19.	78	146	387	104

- Az 1911. év hónapok szerint részletezett főbb időjárási adatai a Tépéhez legközelebb fekvő két nagyváros, Debrecen és Nagyvárad meteorológiai állomásainak jelentései alapján. A M. Kir. Országos Országos Meteorológiai és Földmágnességi Intézet Évkönyvei, 41. (1911) I. rész. Bp., 1914. 96., 118. (OMSZK)

mölcsfa ültetése (más verzióban: egy elszáradt körtefa csontjának kiszedése) során használt ásó élétől sérült volna meg.

A lelőhely hitelesítése műszeres leletfelderítéssel

Majdnem három évtized elteltével e tanulmány szerzője – az újonnan feltárt (debreceni és budapesti) levéltári és adattári források nyomán – elérkezettnek látta az időt a tépei kincs körüli nyomozómunka folytatására. Hosszabb szervezési munkálatok és egy 2015. augusztus 31-én történt terepbejárás után 2015. szeptember 16-án tett újabb kísérletet a helyszín hitelesítésére. Ekkor már egy nagyobb társasággal együtt érkezett a faluba: tépei, hajdúnánási, hajdúböszörményi, debreceni és budapesti szakemberekből álló csapat végzett műszeres leletfelderítést a Görbe-kert szóban forgó telkén.

Erőfeszítéseink azonban – minden bizonkodásunk és igyekezetünk ellenére – nem jártak sikerrel. A legkorszerűbb fémkereső eszközök egyikével végzett hitelesítő eljárás eredménytelensége azt a feltevésünket támasztja alá, hogy a találók annak idején nagy körültekintéssel minden egyes nemesfémleletet gondosan összegyűjtöttek – ezzel maguk gondoskodtak a kincsleletre esetleg még utaló nyomok végleges el-tüntetéséről.

Be kellett tehát látnom: mivel az egykori Ujvári-telek (a jelenlegi Peteföld) tüzetes átvizsgálása során egyetlen, avar korszakhoz tartozó tárgyat sem találtunk, végleg le kell mondanunk a tépei fejedelmi kincs

■ Bacskai István műszeres leletfelderítés közben. Tépe-Görbekert, 2015. szeptember 16. (a szerző felvétele)

további darabjainak előkerülésével kapcsolatos reményeinkről.¹⁴

Összefoglalás

Az elmúlt évtizedek során napvilágra került és egymást mozaikszerűen kiegészítő információk szerint 1911. december 19-én három tépei lakos (apa és két felnőtt korú fia) értékes kincset talált a falu körül időszakos vízfolyásként kanyargó Holt-Kálló partján, a családfő görbekerti birtokán. A váratlan zsákmány minden egyes darabját gondosan összegyűjtötték, majd rövid úton elharmadták; s mivel részben gazdálkodó, részben kovács familiáról beszélhetünk, az osztozkodáshoz megfelelő szerzői készlet is rendelkezésükre állt.

A tépei határban napvilágra bukkant leletegyüttes minden kétséget kizáróan az avarság legmagasabb vezető rétegéhez kapcsolható, ám semmilyen tekintetben nem haladja meg a korabeli fejedelmi temetkezéseknél tapasztalt méltóságjelző felszerelések összeté-

telét.¹⁵ Jelenlegi ismereteink szerint nem lehet ugyan eldönteni azt a kérdést, hogy eredetileg az avar kagáni kincstárból vagy egy a kagáni családhoz tartozó előkelő személy sírjából származnak-e a ránk maradt leletek, azonban az utóbbi feltevés valószínűbbnek tűnik: minden bizonnyal egy a Duna-Tisza közén történt sírrablásból származó zsákmányként, valamikor a 7. század közepét követően kerültek végleges rejtékhelyükre. Az Avar Kaganátus keleti határvidékét alkotó kettős Csörsz-árok

■ A tépei lelőhely hitelesítését végző kutatócsoport tagjai (balról jobbra): Korondán Zoltán, Tóth Valéria, Balogh Sándor, Mester Péter, Dani János, Bacskai István, Bálint Marianna, Benus Ferenc, Török Enikő, valamint a fényképet készítő szerző. Tépe, 2015. szeptember 16.

külső ágán belül, egy gázló közelében áshatták másodszor földbe ezeket a – vas alkatrészeitől már korábban megfosztott – nemesfém tárgyakat, hogy aztán több mint egy ezredévvél később Tépén, a Holt-Kálló-parti Görbekertben kincsként kerüljenek napvilágra.

14 A 2015. szeptember 16-én végzett műszeres leletfelderítés résztvevői: Dani János, Benus Ferenc és Mester Péter régészek (debreceni Déri Múzeum), Bacskai István fémkereső (Hajdúnánás), Bálint Marianna régész (hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeum), Tóth Valéria nyelvész (Debreceni Egyetem), Török Enikő levéltáros (MNL), Korondán Zoltán gépkocsivezető, illetve Szentpéteri József régész, a kutatás szervezője (MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont). A lelőhely hitelesítését messzemenően támogatták a tépei önkormányzati testület tagjai, Balogh András polgármester és Balogh Sándor képviselő, valamint a telek jelenlegi tulajdonosai, Pete Gyula debreceni és Pete László derecskei lakosok.

15 KISS, ATTILA: Die Goldfunde des Karpatenbeckens vom 5–10. Jahrhundert. Angaben zu den Vergleichsmöglichkeiten der Schriftlichen und archäologischen Quellen. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 38. (1986) 105–145.; KISS ATTILA: A 375 és 1000 közötti kincsleletek, mint a Kárpát-medence kora-középkori történeti forrásai. A kincsleletek katalógusa. *Zalai Múzeum*, 9. (1999) 55–75.